Archive of SID.ir

The Theory of Prevention of Tortious Liability Based on Jurisprudential and Legal Bases

Rasoul AhmadiFar

Assistant Professor, Department of Law, Malayer University, Malayer, Iran, rahmadifar@malayeru.ac.ir

Received: 2023-04-18 **Accepted: 2023-06-03**

Journal of Research and Development in Comparative Law

Iranian Law and Legal Research Institute

Vol. 6 | No. 19 | Summer 2023 (Original Article)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI: 10.22034/LAW.2023.2000419.1236

DOI of Paper

Abstract

Tortious Liability has consequences that due to various reasons cannot be fully compensated in certain cases. Therefore, preventing this type of responsibility is the best way to deal with the damages caused by it. Although based on Iranian legal sources, it can be concluded that the prevention of non-contractual liability is a general duty, this has not been formulated as an independent theory so far, and this gap may have inappropriate effects. The purpose of this research is to study the possibility of providing "the theory of prevention of non-contractual liability based on jurisprudential and legal sources" as an independent theory in Iranian law. According to the results obtained, it is possible to identify this rule in Iranian law, and based on the available sources, by providing the theory of prevention of non-contractual liability, individuals can be required to take measures to prevent such liability. This prevention can be presented in two ways: that which concerns prevention of damage by the person who is doing the preventing and that which is related to compliance with regulations to prevent damage by others.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Overall, it can be stated that Despite the fact that the prevention of civil liability has not been identified in Iranian law, this rule can be deduced from some jurisprudential provisions and sources, and there are useful bases and sources that can be relied on to identify this rule and appropriate regulations in the field of prevention. Imposed civil liability. The existing codified laws have distanced themselves from the institution of prevention by limiting themselves to the existing regulations and relying on traditional and unhelpful intimidation in the necessity of compensation. Although this issue is useful in compensating for past losses, it does not explain the main function of the government and individuals, which is to prevent losses and damages. The legal vacuum in the issue of prevention and the possibility of evading responsibility in the assumption of creation with new tools (insurance), liens and other cases that lead to non-compensation of damages (lack of proper judicial system, delay of proceedings, etc.) reduces the intimidation effect of compensation. Has been in some cases, losses occur and insurance companies pay, and as a result, even though the cause of loss, who must compensate for the loss, does not incur losses, the intimidation intended by the legislator is not created. In some cases, damages may remain uncompensated. Based on the results of this research, prevention is the best tool to support people in non-contractual liability. If this goal is achieved, the society will be healthier and people will be safer in their activities. Life is more secure and social rights are supported. As a result, legal problems will be reduced and referrals to courts will be reduced.

Keywords: *prevention, liability, prevention of responsibility, tort, tortious liability.*

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

نظریهٔ پیشگیری از مسئولیت قهری بر اساس مبانی فقهی و حقوقی

رسول احمدی‌فر

استادیار گروه حقوق‌دانشگاه ملایر، ملایر، ایران،
rahmadifar@malayeru.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۱/۰۲۹ | تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۱۳

فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی

پژوهشکده حقوق و قانون ایران

دوره ۶| شماره ۱۹| تابستان ۱۴۰۲

(مقاله پژوهشی)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:
10.22034/LAW.2023.2000419.1236

چکیده

مسئولیت قهری نتایجی دارد که جبران کامل آنها در مواردی به علل مختلف ممکن نیست. به این خاطر پیشگیری از این نوع مسئولیت بهترین راه مقابله با خسارات ناشی از آن است. هرچند در منابع حقوقی ایران تاحدودی می‌توان به این نتیجه رسید که پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد یک وظیفهٔ عمومی است، لکن تاکنون به عنوان نظریهٔ مستقلّ ارایه نشده است و این خلأ می‌تواند آثار نامناسبی داشته باشد. هدف انجام این پژوهش مطالعهٔ امکان ارایه «نظریهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد بر اساس منابع فقهی و حقوقی» به عنوان نظریه‌ای مستقلّ در حقوق ایران بود. بر اساس نتایج به دست آمده امکان شناسایی این قاعده در حقوق ایران وجود دارد و بر اساس منابع موجود با ارایه نظریه پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد می‌توان اشخاص را ملزم به پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد نمود. این پیشگیری به دو شکل می‌تواند مطرح شود: پیشگیری ناظر به منع ورود خسارت توسط شخصی که اقدام به پیشگیری می‌کند و پیشگیری ناظر به رعایت مقررات جهت پیشگیری از ورود خسارت توسط دیگران.

کلیدواژه‌ها: *پیشگیری، مسئولیت، پیشگیری از مسئولیت، مسئولیت مدنی، ضمان قهری.*

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقدمه

در مسئولیت خارج از قرارداد، حمایت از حقوق افراد در حوزه‌های مختلف در تعارض با حق فعالیت دیگران است (نجفی، ۱۳۹۹). این تعارض منافع سؤالاتی را ایجاد می‌کند: آیا پیشگیری باید باشد؟ چه لزومی به وجود پیشگیری است؟ خسارت وارد شود و سپس جبران کنیم. در مواقعی که ضرر وارده نسبت به منافعی که از فعالیت ایجاد می‌شود ناچیز است، پیشگیری باعث خسارت بیشتری به جامعه خواهد شد. به علاوه، پیشگیری زیاد، سبب احتیاط می‌شود و این مسئله راه ابتکار را می‌بندند و مانع توسعه می‌شود. از سوی دیگر هدف مسئولیت مدنی جبران خسارت است و پیشگیری باید در علوم دیگر مطالعه می‌شود.

این تعارض‌ها در مرحلهٔ اجرا بیشتر قابل مشاهده است. افراد در فعالیت‌های اجتماعی از اصل آزادی فعالیت استفاده می‌کنند و در برخورد با اصل حمایت از حقوق اشخاص تعارض ایجاد شده و در مرحلهٔ جبران خسارت در مواردی به علل مختلف اصل آزادی فعالیت مقدم بوده و خسارت وارده جبران نمی‌شود. به عنوان مثال در مواردی که شرط مسؤلیت، تقصیر است، در صورتی که تقصیر عامل ورود زیان ثابت نشود زیان جبران نشده باقی می‌ماند (امینی و محمدی‌نژاد، ۱۳۹۱). در حقوق انگلستان نگرانی از جبران نشدن کامل زیان در مسئولیت خارج از قرارداد وجود دارد: «علی رغم اینکه حقوق مسئولیت مدنی به زیان دیده حق جبران کامل خسارت را می‌دهد این اصل همواره به شکل عملی محقق نمی‌شود. مثلاً در بعضی از حوزه‌های قضایی خسارت وارد شده توسط خویشاوندان قربانی قابل جبران نیست. همچنین زمان، تلاش و پول هزینه شده در دعوا به سختی قابل جبران است» (Van Boom, 2004, p.1). همچنین در مواردی از قبیل غیرمالی بودن زیان، عدم تمکن مالی و بیمه نبودن مسئول جبران خسارت، مشکلات مراجعه به دادگاهها، اثبات دعوا، عدم امکان اجرای حکم دادگاه، روابط زیان‌دیده با عامل ورود زیان و ... مانع جبران خسارت در مسئولیت خارج از قرارداد است. «از نظر جامعه شناختی، انسان موجودی تأثیر پذیرفته از محیط است و همان گونه که از محیط تأثیر می‌گیرد، بر محیط تأثیر گذار است» (سعیدی مطلق و براتی، ۱۴۰۰).

در حقوق انگلستان به منظور الزام افراد به پیشگیری از ورود خسارت به دیگران گفته شده در اغلب وضعیت‌هایی که شخص به طور معقول بتواند پیش‌بینی کند اعمال او ممکن است به جسم یا مال دیگری لطمه وارد کند، نوعی از وظیفه مراقبت مطرح می‌شود. هیچ‌گونه

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

وظیفه عام یا کلی برای جلوگیری از صدمه خوردن به دیگری وجود ندارد. نخستین نکته‌ای که در دعوای مسئولیت مدنی باید مدنظر قرار گیرد این است که آیا مدعی خسارت، مستحق مراقبت از ناحیهٔ خوانده هست یا نه (Harpowood, 2003, p.22-34 به نقل از جباری و شعاریان، ۱۳۸۹). در حقوق این کشور نوعی پیشگیری در تقصیر نهفته است. به این ترتیب که تقصیر عبارت است از: «نقض وظیفهٔ قانونی مراقبت که منجر به خسارت به دیگری می‌شود» (Finch & Fafinski, 2011, p.4). در حقوق ایران پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد به عنوان قاعدهٔ مستقلّ شناسایی نشده است و با وجود اینکه یکی از نتایج جبران خسارت پیشگیریی است که از ارعاب ناشی از جبران خسارت حاصل می‌شود، به این نوع پیشگیری نیز توجّهی نشده است. قواعد موجود به جبران خسارت تکیه دارند. این روش در مواردی کارایی لازم را به منظور جبران خسارت نداشته و همواره باعث جبران کامل نمی‌شود.[1] به منظور پیشگیری از وقوع خسارت ناگزیر از کاربست قواعد حقوقی به منظور پیشگیری از ارتکاب اعمال منشأ خسارت هستیم تا از این طریق حمایت از حقوق افراد به‌صورت کامل‌تر تضمین بشود. این هدف با شناسایی قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت غیر قراردادی حاصل می‌شود.

پیشگیری در حوزهٔ مسئولیت خارج از قرارداد در دو محور می‌تواند شناسایی شود: پیشگیری که از ارعاب ناشی از جبران خسارت حاصل می‌شود و پیشگیری به‌صورت مستقلّ. در این پژوهش پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد به‌صورت مستقلّ موضوع مطالعه است.

نظریهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد، به دنبال ایجاد هویت در مسئلهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد است تا با جلب توجّه لازم به آن بتواند قاعده‌ای عملی ارایه نماید و در نهایت ابزاری باشد جهت منع افراد از ارتکاب یا ترک افعال منشأ خسارت. تئوریی که در حقوق ایران دارای مبانی و منابع قابل توجّهی است[2] و با استناد به آنها می‌توان اصول این نظریه را ترسیم نمود.

---

۱. بعضی «مهمترین هدف مسئولیت مدنی در ارتباط با زیان دیده را جبران خسارت وی به‌صورت مبلغی پول دانسته و سایر راههای جبران مانند «دستور منع» را دارای نقش فرعی دانسته‌اند» (بادینی، ۱۳۸۳: ۶۳).

۲. برای نمونه می توان به ماده ۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست که مقرر می دارد: «حفاظت و بهبود و بهسازی محیط زیست و پیشگیری و ممانعت از هر نوع آلودگی و هر اقدام مخربی که موجب برهم خوردن تعادل و تناسب محیط زیست می شود، ... ازوظائف سازمان حفاظت محیط زیست است.» اشاره نمود. بند ۷ ماده ۲ قانون

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

هرچند در حوزۀ قانونی از این مسئله غفلت شده و قوانین به پیشگیری از جرم توجّه کرده‌اند (احمدی‌مقدم و همکاران، ۱۳۹۸) در غفلت قوانین، نظریات حقوقی و قواعد فقهی مرتبطی مانند نظریات پیشگیری وضعی، خطر و تضمین حق، اصل لاضرر، قاعدۀ دفع منکر یا ضرر، قاعده حسبه و قاعدۀ احترام مال مردم در این باره وجود دارد که پیشگیری از ورود زیان از نتایج مستقیم آنها است. همچنین مفاد قواعدی مانند «دفع افسد به فاسد» (علی‌آبادی و اسفندیاری، ۱۳۹۴: ۹) و «وجوب دفع ضرر محتمل» (لطفی، ۱۳۹۱) تاحدودی قایل به این موضوع می‌باشند. در حقوق انگلستان علی‌رغم اینکه پیشگیری را می‌توان از قواعدی مانند وظیفۀ مراقبت استنباط نمود، این نظریه شناسایی نشده و گفته شده غفلت از شناسایی این نظریه یک نقص محسوب می‌شود و در پژوهش‌هایی که صورت گرفته لزوم شناسایی این نظریه پیشنهاد شده است (Weinberg, 2008). در حقوق ایالات متحده آمریکا وظیفۀ مراقبت به عنوان یک قاعده شناسایی شده است (Malik, 2011) در مقابل گفته شده است در مورد تکلیف مراقبت چیزی گفته نشده است (Hylton, 2006, p.1).

در حوزۀ پژوهشی برخی از پژوهش‌هایی که در خصوص مسئولیت خارج از قرارداد صورت گرفته به نوعی لزوم پیشگیری را شناسایی نموده‌اند. به عنوان مثال در تعریف لاضرر گفته شده است: «لاضرر بیان حکم می‌کند نه موضوع. مدلولِ نص لاضرر، تحدید عمل آزادی انسان است که مایۀ ضرر دیگران باشد پس لاضرر برای دفع ضرر است نه قبول ضرر» (جعفری‌لنگرودی، ۱۳۸۸: ۵۹۲). برخی «معنی اولیۀ لاضرر را ممنوعیت اضرار دانسته‌اند» (یثربی و محمودی، ۱۳۹۷). در پژوهشی که توسط رضوی‌فرد و معصومی (۱۳۹۷) انجام شده است به پیشگیری اجتماعی و وضعی غیر کیفری از تأمین مالی تروریسم پرداخته شده و پیشگیری غیرکیفری را یکی از عوامل مؤثر در پیشگیری از تروریسم دانسته‌اند. در پژوهشی که توسط دیلمی با عنوان قاعده احتیاط و رویکرد احتیاط آمیز در مسئولیت مدنی (۱۴۰۱)، صورت گرفته است، سعی شده تکلیف احتیاط که نوعی از پیشگیری است شناسایی شود. در

نظام مهندسی و کنترل ساختمان نیز به شکل ضمنی اشاره ای به مسئله پیشگیری دارد: «وضع مقررات ملی ساختمان به منظور اطمینان از ایمنی، بهداشت، بهره دهی مناسب، آسایش و صرفه اقتصادی و اجرا و کنترل آن در جهت حمایت از مردم به عنوان بهره برداران از ساختمانها و فضاهای شهری و ابنیه و مستحدثات عمومی و حفظ و افزایش بهر ه وری منابع مواد و انرژی و سرمایه‌های ملی.»

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

پژوهشی که توسط مولائی و لطفی با عنوان: «شکنندگی مرزها بین اصول احتیاط و پیشگیری»(۱۳۹۸) انجام شده است، نویسندگان با شناسایی احتیاط و پیشگیری این دو اصل را از هم تفکیک نموده‌اند. حیاتی در پژوهشی که با عنوان «مفهوم «اصل احتیاط» و جایگاه آن در مسئولیت مدنی» انجام داده است(۱۳۹۳)، ضرورت پیشگیری از خطر را شامل خطرات حتمی و خطرات احتمالی دانسته است.

آنچه در پژوهش‌های صورت گرفته مغفول مانده و این پژوهش به دنبال شناسایی و ارایه آن می‌باشد شناسایی نظریهٔ پیشگیری از مسئولیت قهری به عنوان یک قاعدهٔ مستقلّ در علم حقوق است. نظریه‌ای که می‌تواند به منظور تنظیم روابط اجتماعی افراد و فعالیت‌های آنها آثار بسیار مفیدی داشته باشد و تضمین کنندهٔ حقوق آنها است.

مبانی نظری

۱. پیشگیری وضعی

«پیشگیری وضعی به عنوان یکی از روش‌های پیشگیری، به مجموعه‌ی تدابیری اطلاق می‌شود که کاهش و حذف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم را سرلوحه‌ی اقدامات خود قرار داده است» (بابایی و نجیبیان، ۱۳۹۰). پیشگیری وضعی شامل: «۱-کاهش فرصت ارتکاب نوع خاصی از جرم. ۲-مدیریت، طراحی، به کارگیری محیط مجاور به عنوان روش سیستماتیک و دائمی. ۳- ارتکاب جرم را سخت و خطرناک نمودن» می‌شود (Clark, 1997, p.4). پیشگیری وضعی ناظر بر پیشگیری از طریق مدیریت، طراحی، به کارگیری محیط مجاور به عنوان روش سیستماتیک و دائمی است. در این روش از پیشگیری بیش از هر چیز از محیط به منظور پیشگیری استفاده می‌شود. در حالی که پیشگیری اجتماعی ناظر بر پیشگیری از طریق آموزش و پیشگیری محیطی است. پیشگیری اجتماعی در بند الف مادهٔ ۱ قانون پیشگیری از وقوع جرم تعریف شده و عبارت است از: «تدابیر و روشهای آموزشی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی دولت، نهادها و سازمانهای غیر دولتی و مردمی در زمینه سالم‌سازی محیط اجتماعی و محیط فیزیکی برای حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع جرم». این قانون در تعریف پیشگیری اجتماعی به پیشگیری وضعی هم اشاره کرده و آن را

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

داخل در پیشگیری اجتماعی دانسته بود. در تصویب این قانون این بند از لایحه حذف شد و قانون پیشگیری از وقوع جرم فاقد تعریفی از پیشگیری اجتماعی است. پیشگیری اجتماعی از جرم عبارت است از: «مداخلات هدفدار نسبت به اشخاص معینی که نه فقط از توسعهٔ اقتصادی-اجتماعی محروم هستند، بلکه بنا بر تجربه در جایی زندگی می‌کنند و یا اقامت دارند که در معرض وقوع جرم می‌باشند» (Waller & Weiler, 1986, p.2). باوجود اینکه پیشگیری وضعی را ناظر به پیشگیری از جرم دانسته‌اند، جدای از اینکه این نظریه خصوصیتی ندارد که صرفاً ناظر بر پیشگیری از وقوع جرم باشد و می‌توان در هر مورد که هدف پیشگیری از وقوع خسارت و زیان است از آن استفاده نمود، بسیار یا اغلب جرایم دارای آثار زیانبار مالی می‌باشند و به این واسطه پیشگیری وضعی یکی از مبانی نظری پیشگیری از مسئولیت غیر قراردادی می‌باشد.

۲. نظریه خطر

مطابق با نظریه خطر «هر کسی به فعالیتی بپردازد و محیط خطرناکی را برای دیگران به وجود آورد، چنین کسی که از این محیط منتفع می‌شود، باید زیانهای ناشی از آن را نیز جبران کند»(کاتوزیان، ۱۳۸۱: ۲۳). هرچند این نظریه در مقام بیان لزوم جبران خسارت ناشی از تأسیس محیط خطرناک است و از این الزام نوعی ارعاب و پیشگیری ایجاد می‌شود، ولی این نوع پیشگیری همیشه مانع ایراد خسارت نمی‌شود. به منظور برقراری ارتباط بین مفاد نظریه با موضوع پیشگیری بایستی بر اساس آن از یک سو بتوان تکلیف پیشگیری برای اشخاص قبل از ایجاد محیط خطرناک ایجاد نمود و از سوی دیگر تکلیف مراقبت و مواظبت در مواردی که محیط خطرناک ایجاد می‌کنند. به این واسطه ایجاد کنندگان چنین محیط‌هایی در صورتی مجاز به فعالیت می‌باشند که پیشگیری‌های لازم از ورود خسارت را نموده باشند. به خاطر تعارض محیط خطرناک با پیشگیری نبایستی به دنبال حذف محیط خطرناک بود. بلکه بایستی به دنبال ایمن کردن محیط خطرناک بود.

در نتیجهٔ این نظریه ایجاد محیط خطرناک بدون رعایت قواعد پیشگیری در صورت ایجاد خسارت برای عامل ایجاد مسئولیت می‌کند و با توجّه به فقدان تقصیر در این نظریه ایراداتی که به این واسطه دارد برطرف می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۱: ۲۴). به این ترتیب که بدون توجّه

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

به تقصیر عامل ورود زیان، در مواردی که ایجاد کنندهٔ محیط خطرناک پیشگیری لازم را انجام داده است در صورت ورود خسارت مسئول نیست، در غیر این صورت مسئول است.

۳. نظریه تضمین حق

مطابق نظریه تضمین حق: «هرکس در جامعه حق دارد سالم و ایمن زندگی کند و از اموال خود سود ببرد. این حق به وسیلهٔ قوانین حمایت شده است و ضمانت اجرای این حمایت مسئولیت مدنی متجاوز است» (کاتوزیان، ۱۳۷۸: ۲۰۸). هرچند این قاعده در مواردی مورد استناد قرار می‌گیرد که حقِّ موردِ حمایتِ قانون گذار در معرض تعدی و تجاوز قرار گیرد و با استناد به آن و به منظور حکم وضعی ناشی از آن وارد کنندهٔ زیان را ملزم به جبران خسارت می‌دانند، ولی بایستی توجّه کرد آنچه فایدهٔ اجتماعی نظریه را بیشتر می‌کند معنای صدر قاعده است و اینکه هرکس حق داشته باشد در جامعه سالم زندگی کند و اموالش در امنیت قرار داشته باشند. به گونه‌ای که دیگران نتوانند به این حق تعرض کنند. این ممنوعیت بایستی ناظر به شرط نتیجه باشد. مقررات باید به گونه‌ای باشند که اشخاص ملزم به پیشگیری‌های لازم نسبت به ایراد خسارت به اموال دیگران باشند. در غیر این صورت ممکن است با مواجه شدن با مشکلات مربوط به جبران خسارت از فایدهٔ اجتماعی نظریه کاسته شود. حق زندگی سالم و ایمن در جامعه ابتدا ملازمه با تکلیف ضرر نزدن از ناحیه دیگران دارد و سپس لزوم جبران. اگر اشخاص حقّ دارند جان و اموالشان از ضرر و خسارت مصون باشد، دیگران بایستی مکلف به پیشگیری از ضرر زدن و ورود خسارت باشند. برخی در جهت شناسایی پیشگیری از این نظریه گفته‌اند: «در صورت تجاوز به این حقوق، دولت موظف است به کمک قربانی بشتابد زیرا دولت موظف بود که امنیت لازم را برای حفظ این حقوق در جامعه فراهم کند و در صورت تجاوز فرض بر این است که دولت نتوانسته زیان‌دیده را در مقابل این گونه جرائم حمایت کند لذا خود باید مستقیماً جبران‌خسارت را برعهده بگیرد» (لزگی و دیگران، ۱۴۰۰).

۴. قاعدهٔ وجوب دفع منکر

قاعده وجوب دفع منکر دو جنبه ایجابی و سلبی دارد. در بُعد سلبی قاعده مستلزم حرمت اقدام مکلف به زمینه سازی ارتکاب منکر از سوی دیگران است و در بُعد ایجابی مقتضی اقدام

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مکلف به پیشگیری از ارتکاب منکر توسط دیگران است (حاجی‌ده‌آبادی و اکرمی، ۱۳۹۶). منکر هرکاریست که عقل‌ها و خردهای صحیح زشتی آن را حکم می‌کند یا اینکه عقل‌ها در زشتی و خوبی آن کار سکوت می‌کنند سپس دین و شریعت بدی و زشتی آنرا بیان میکند (راغب‌اصفهانی، ۱۳۸۷: ۱۳۹۹). موضوع مسئولیت خارج از قرارداد زیان یا خسارت، اعم از مادی یا معنوی، است. زیان و خسارت مادی یا معنوی امری منکر است که عقل‌ها و خردهای صحیح به زشتی آن حکم می‌کند و از این حیث مشمول قاعدهٔ وجوب دفع منکر می‌شوند و بر اساس آن دفع و پیشگیری هر نوع زیان و ضرر مادی یا معنوی واجب است. آن گونه که یکی از فواید وجوب دفع منکر را «کنترل، نظارت عمومی، اصلاح و امنیت جامعه اسلامی» دانسته‌اند (حسینی‌سرشت، ۱۳۹۱).

۵. حسبه

حِسبه در اصطلاح به معنای وظیفه دینی از باب امر به معروف و نهی از منکر است که بر هر کس که عهده‌دار امور مسلمین می‌باشد واجب است(مسجدسرایی، ۱۳۹۱: ۲۴۷). امور حسبی اموری هستند که به واسطهٔ اینکه متصدی خاص یا عامی برای آن تعیین نشده بیم ضرر از آنها می‌رود، مانند سرپرستی افراد صغیر و مجانین بدون سرپرست یا بد سرپرست، مراقبت از اموال غایب، موقوفات بدون متولی، وصایای بدون وصیّ و ...(صادقی و عباسپور، ۱۴۰۰). هدف از وضع قواعد حسبی پیشگیری از ورود خسارت است. آن‌گونه که یکی از ارکان امور حسبی را «مافیه الحسبه یعنی متعلق احتساب یا منکری که مورد احتساب قرار می‌گیرد» دانسته‌اند و مصادیق آن را اموری از قبیل امور محجوران، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد و حجر و ... (حق‌پرست، پنجه‌پور و بهارلویی، ۱۳۹۹). با توجّه به اینکه نهاد حسبه به منظور پیشگیری از زیان وضع شده است، یکی از مبانی که برای قاعدهٔ پیشگیری از وقوع خسارت می‌توان به آن استناد نموده نهاد حسبه است.

۶. قاعدهٔ لاضرر

منظور از استناد به قاعدهٔ لاضرر در مقام شناسایی پیش‌گیری از مسئولیت مدنی این است که آیا با استناد به قاعدهٔ لاضرر می‌توان مدعی شدمطابق با این قاعده همراه با حُکمِ به

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

منعِ اضرار و جبران در صورت ضرر، از باب مقدمه مکلَّف ملزَم به پیشگیری از وقوع خسارت است؟

منابع قرآنی که برای قاعدهٔ لاضرر بیان شده است از جمله: آیات ۲۳۱ ، ۲۳۳ و ۲۸۲ سورهٔ بقره، آیهٔ ۶ سورهٔ طلاق و ۱۲ سورهٔ نساء خداوند انسانها را در وضعیتهای مختلف از اضرار به غیر منع کرده است. هرچند آیات فوق شأن نزول دیگری دارند، ولی آنچه مسلّم است اهمیّت پیشگیری از اضرار است که خداوند در این آیات بیان می‌کند. در نتیجه هر تلاشی که برای جلوگیری از اضرار باشد نه اینکه منع قرآنی ندارد، بلکه ستوده هم می‌باشد. از طرفی از باب ممنوعیت ضرر به عنوان نتیجه می‌توان به وجوب مقدمه(پیشگیری) حُکم کرد.

از منابع روایی مستند قاعدهٔ لاضرر، لزوم پیشگیری قابل استنباط است. از جمله روایت ثمره بن جندب است. مستفاد از این روایت «در دین اسلام حکمی که مستلزم ضرر باشد تشریع نشده است» (شهابی خراسانی، ۱۳۹۰: ۹۳). به عبارت دیگر هر حکمی که از ناحیه شارع صادر گردد، اگر مستلزم ضرر باشد یا از اجرای آن ضرری برای مردم حاصل شود، طبق قاعدهٔ لاضرر برداشته می‌شود.» «به نظر شیخ «لا» در معنای حقیقی استعمال شده است ولی ایشان معتقد است کلمه «حکم» در جمله به تقدیر گرفته شده و محذوف است و از این حیث مرتکب مجاز شده است. مقصود ایشان این است که چون حکم ضرری در اسلام وجود ندارد، پس اصولاً در اسلام ضرر موجود نیست؛ چون اگر حکم ضرری وجود داشته باشد، این حکم سبب برای ضرر است و ضرر در اینجا مسبب است و حال که حکم (سبب) نیست، پس مسبب (ضرر) هم تحقق پیدا نمی‌کند» (محقق داماد، ۱۳۸۸، ج.۱: ۱۴۳). بر اساس تفاسیری که بر قاعدهٔ لاضرر صورت گرفته است لزوم پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد بر مبنای این قاعده قابل استنباط است (آخوند خراسانی، ۱۴۲۶: ۱۷۲؛ نراقی، ۱۴۰۸: ۱۸؛ خمینی، ۱۳۸۵، ج.۱: ۵۰ و محقق داماد، ۱۳۸۸: ۱۵۰).

مفاد قاعده به گونه‌ای است که هر کسی را از اضرار به غیر منع می‌کند. بی‌گمان معنای حرف «لا» در کلمهٔ «لا ضرر» بیشتر از آنچه ناظر بر جبران خسارت در فرض ایراد خسارت باشد، ناظر به بحث پیشگیری از ورود زیان و خسارت است. پیشگیریی که ناظر به شخص یا ناظر به غیر است. بر این اساس هم افراد بایستی در افعال و ترک افعال خود به این موضوع

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

توجّه داشته باشند و هم حکومت با تدوین مقرراتی افراد را ملزم نماید و هر نوع اقدام یا ترک فعل منشأ مسئولیت را ممنوع و برای مرتکبین یا تارکین آنها ضمانت اجرای مناسب (مثل بطلان آثار حقوقی و مادی عمل، امکان الزام به رعایت مقررات پیشگیری حتّی در صورت اتمام عمل جدای از امکان مجازات و یا جبران خسارت احتمالی) در نظر گیرد. موضوعی که از عمل پیغمبر(ص) در از بین بردن منشأ ضرر نسبت به آینده مشهود است همین معنی اخیر از قاعده است که افادهٔ حکم پیشگیری می‌کند و عمل پیامبر(ص) و وضعیت منتهی به صدور حکم از طرف ایشان به گونه‌ای است که ظاهراً افادهٔ جبران خسارت ندارد، بلکه معنی اولیه و نخستین کلام پیامبر(ص) لزوم پیشگیری از زیان است که می‌توان از آن لزوم جبران خسارت را نیز استنتاج نمود.

در کنار منابع فقهی، مهمترین دلیل برای نفی ضرر و ضرار عقل است. «مدلول قاعدهٔ لاضرر جزء مستقلات عقلیه است» (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۱۳۱). بی گمان عقل متعارف هر شخصی را از اضرار منع می‌کند. ورود هر ضرر منع عقلی دارد و برای گذشتن از این مانع و اضرار بایستی همان عقل ناهی راهی برای این منظور بیابد در غیر این صورت ضرری که وارد می‌شود نکوهیده و قابل سرزنش است که بایستی جبران شود. به خاطر اینکه عقل ضرر رساندن را منع می‌کند، از باب مقدمه بر هر انسانی واجب است که اَفعال یا ترک افعالی را برای جلوگیری از اضرار و ضرر رساندن انجام دهد.

از توجّه به مستندات قرآنی و روایی قاعده و حکم عقل در این خصوص می‌توان گفت مفاد ومعنای اوّلی قاعدهٔ لاضرر، لزوم پیشگیری از اضرار است. به این ترتیب که خداوند کریم ضرر زدن را امری نکوهیده و منفور می‌داند. رسول الله (ص) نیز برای جلوگیری از اضرار آیندهٔ مرد انصاری و شرکا در باب شفعه حکم به لاضرر نموده‌اند تا در آینده مرد انصاری ضرری نبیند و شریک المال مشترک از شراکت با کسی دیگر بجز شریک ابتدایی متحمل ضرر نشود. حضرت صادق(ع) نیز تخریب دیوار را به قصد اضرار منع نمود تا از ضرر آینده پیشگیری نماید. عقل نیز جدای از اینکه حکم بر منع اضرار و لزوم جبران در صورت ورود ضرر می‌کند، از باب مقدمهٔ واجب حکم می‌کند هر شخصی بایستی بعضی از افعال را برای جلوگیری از اضرار به غیر انجام دهد، هم چنین در صورت لزوم در این خصوص افعالی را ترک نماد.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۷. قاعدهٔ احترام مال مردم

قاعدهٔ احترام مال مردم به این معنی است که اموال اشخاص از تصرف و تعدی مصون است. تعدی و تجاوز نسبت به اموال غیر ممنوع و در صورتی که شخصی اموال دیگران را مورد تصرف و تعدی قرار دهد ضامن است (احدی، و دیگران، ۱۳۹۶). در این پژوهش منظور از استناد به این قاعده این است که اشخاص به خاطر لزوم احترام به مال مردم و منع تصرف و تعدیِ اموال دیگران، از باب مقدمه بایستی به گونه‌ای عمل نمایند تا افعال آنها باعث تعدی و تفریط نسبت به اموال دیگران نشده و به آنها خسارتی وارد نکند. از مفاد منابعی که برای این قاعده ذکر شده لزوم پیشگیری از زیان قابل استنباط است:

۱- امام باقر(ع) از رسول الله(ص) نقل کرده که آن حضرت فرموده است: «سِبابُ اَلْمُؤمنُ فُسوقً، وَ قِتالُهُ کُفرً وَ اَکْل لَحْمِهِ مَعصیهً وَ حُرْمَهِ ماله کَحُرمَه دَمِه». «ناسزا گفتن به مؤمن فسق است و جنگ با او کفر است و خوردن گوشت او معصیت است و احترام مال او همانند احترام خون او است».

۲- حدیث شریف: «لا یَحِلُ مالِ أمرءٍ اِلّا بِطیبِ نَفْسِهِ». «مال مردم حلال نیست، مگر با رضایت خاطر آنان.»

۳- حدیث «اِنَّهُ لا یصلح ذهاب حق احد». «نباید حق هیچ کس، اعم از مسلمان و غیر مسلمان نادیده گرفته شود».

هرچند برای احترام مال مردم مبنای روایی بیان شده است، لکن این روایات بیشتر از اینکه مستقلاً ایجاد حکم نمایند، ارشادی هستند، ارشاد به حکم عقل، زیرا معنای مالکیّت ممنوع بودن تصرفّات غیر مالک است(جعفری‌لنگرودی، ۱۳۸۶، ج.۱: ۱۵۶). زندگی عقلا و خردمندان بر این مسئله بنا نهاده شده و عقلا و خردمندان بر خود واجب می‌دانند که مال دیگران را محترم شمرده و خود را از تعدی و تفریط نسبت به آن برحذر دارند. «کاربرد قاعدهٔ احترام در فقه، اغلب مواردی دانسته شده است که فقیهان برای تمسک به قاعده ضمان ید، اتلاف و تسبیب با مشکل روبرو می‌گردند» (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۲۱۶). راجع به اینکه بتوان در قلمرو تحقیق به قاعده استناد نمود گزارشی در فقه ارایه نشده است. ولی از توجّه به عبارات قاعده و مستندات آن، به ویژه مستند عقلی قاعده، می‌توان موضوع اصلی قاعده را پیشگیری دانست. به این ترتیب که مفاد قاعده عبارت است از لزوم احترام به مال مردم و

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مفهوم این عبارت چیزی جز پیشگیری نیست. انسانی که مکلّف به احترام به مال دیگری است بایستی مال دیگری را مورد تجاوز قرار نداده و آن را تلف نکند، یعنی از تصرف، تجاوز و اتلاف مال دیگران پیشگیری نماید. اعم از اینکه شخصاً پیشگیری نماید یا پیشگیری ناظر به دیگری باشد.

شناسایی قاعده و لزوم آن

۱. شناسایی قاعده

در قوانین موجود قانون گذار فاعل یا مسبب را ضامن جبران خسارات زیان‌دیده دانسته است. به عنوان مثال: مادۀ ۱ قانون مسئولیت مدنی مقرر داشته: «هرکس بدون مجوز قانونی عمداً یا در نتیجۀ بی‌احتیاطی به جان یا سلامتی یا مال یا آزادی یا حیثیت یا شهرت تجارتی یا به هر حق دیگری که به موجب قانون برای دیگری ایجاد گردیده لطمه‌ای وارد نماید که موجب ضرر مادی یا معنوی دیگری شود مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد». صدر مادۀ ۳۲۸ قانون مدنی در باب اتلاف مقرر می‌دارد: «هر کس مال غیر را تلف کند ضامن آن است... »، صدر مادۀ ۳۳۱ قانون مدنی در باب تسبیب مقرر می‌دارد: «هر کس سبب تلف مالی بشود باید مثل یا قیمت آن را بدهد... » و مادۀ ۳۳۳ قانون مدنی: « صاحب دیوار یا عمارت یا کارخانه مسئول خساراتی است که از خراب شدن آن وارد می‌شود مشروط بر این که خرابی در نتیجۀ عیبی حاصل گردد که مالک، مطلع بر آن بوده و یا از عدم مواظبت او تولید شده است». الزام به جبران خسارات زیان‌دیده توسط عامل یا مسبب ورود زیان باعث می‌شود در آینده عامل ورود زیان و اشخاصی که قصد ایراد خسارت دارند از این کار منع شوند. به گونه‌ای که یکی از علت‌های مسئولیت مدنی ناشی از ورود زیان به متوفا برای عامل زیان را اطمینان دادن به زندگان است که جسمشان پس از مرگ نیز مورد احترام خواهد بود (مظفری و میرشکاری، ۱۳۹۶). همچنین این الزام باعث دقت بیشتر در رفتار اجتماعی انسانها شده و اشخاص سعی می‌کنند اعمالشان را ایمن‌تر انجام دهند تا در نتیجۀ آن خسارتی به دیگران وارد نشود تا اینکه مجبور به جبران آن باشند. در کنار این نوع پیشگیری که از ارعاب ناشی از جبران خسارت حاصل می‌شود و مربوط به مرحلۀ بعد از ایراد خسارت و ناظر بر رفتار

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

اشخاص بوده و کاملاً در اختیار وارد کنندهٔ زیان یا اشخاصی است که ممکن است در آینده مرتکب خسارت شوند، امروزه بر مبنای قواعد فقهی و حقوقی بیان شده در قبل لزوم وجود قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد مشهود است. نهاد پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد ناظر بر مدیریت جامعه قبل از وقوع حادثهٔ زیانبار است. نوعی ابزار مستقل از ارعاب موجود در لزوم جبران خسارت است. ارعاب نهفته در قاعدهٔ جبران خسارت وابسته به جبران است. اگر جبران نباشد ارعاب هم نیست یا اثر ضعیفی خواهد داشت. در نتیجه اگر جامعه ابزاری در اختیار داشته باشد که افراد را از ایراد خسارت منع کند و آنها را ملزم نماید به گونه‌ای اقدام نمایند که اقدام آنها باعث پیش‌گیری برای دیگران بشود، این ابزار مناسب‌تر از جبران و ارعاب بعدی خواهد بود. این ابزار شناسایی قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد است و بایستی به گونه‌ای باشد که اَعمال افراد بدون رعایت مقررات پیشگیری فاقد اثر حقوقی بوده یا امکان الزام اشخاص بر لزوم اقدامات پیشگیرانه توسط نهادهای قانونی یا اشخاص ذینفع فراهم باشد و حتی در مواردی که نمی‌توان تقصیری به شخص نسبت داد، عدم پیشگیری مقدمه‌ای برای مسئولیت باشد.

منابع حقوق ایران با این قاعده بیگانه نیست و پاره‌ای از قوانین هرچند به‌صورت ضمنی و پراکنده بر لزوم پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد اشاره نموده‌اند:

۱- «برای پیشگیری از تخریب جنگل و مرتع، سازمان جنگلها و مراتع گارد مخصوصی به نام «گارد جنگل» تشکیل داده است. وظیفهٔ این گارد حفظ و حراست از مناطق جنگلی و مرتعی کشور است. همچنین دفتر فنی جنگلداری در این خصوص اقداماتی برای دفع آفات و اطفای حریق و پیشگیری از آتش سوزی در جنگل انجام می‌دهد. از جمله اقدامات پیشگیرانه ممنوعیتی است که برای اشتغال به برخی از فعالیت‌ها به وجود آمده است. برای مثال مادهٔ ۴۹ قانون حفاظت و بهره بردرای از جنگل‌ها و مراتع استفاده از کوره زغال در جنگل را منوط به داشتن پروانه از سازمان دانسته است. تبصرهٔ این ماده به سازمان اجازهٔ تخریب کوره‌های زغال بدون پروانه را داده است.» (تقی زاده انصاری، ۱۳۸۷: ۵۴) ماده ۱ قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل‌ها و مراتع نیز یکی از وظایف سازمان محیط زیست را پیشگیری از خسارات زیست محیطی دانسته است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۲- در قانون کار قانونگذار پیشگیری را به عنوان نهادی مستقل از مسئولیت مدنی شناسایی کرده است. مقررات مربوط به بهداشت و ایمنی محیط، شرایط کار زنان و کودکان و مجازاتهایی که در این موارد در نظر گرفته شده همه بیانگر شناسایی مستقل نهاد پیشگیری است. به عنوان مثال مادۀ ۸۸ مقرر داشته: «اشخاص حقیقی یا حقوقی که به ساخت یا ورود و عرضۀ ماشین می‌پردازند مکلف به رعایت موارد ایمنی و حفاظت مناسب می‌باشند.» در تکمیل این ماده، مادۀ ۸۹ کارفرمایان را پیش از بهره‌برداری از ماشینها، دستگاهها، ابزار و لوازم خاص، مکلف به آزمایش‌های لازم نموده است. در نهایت در مادۀ ۱۷۷ علاوه بر الزام به رفع تخلف، کارفرمایان متخلف را قابل مجازات دانسته است. در این مقررات قانون گذار علی‌رغم شناسایی مستقل پیشگیری، برای تارکین آن مجازاتهایی در نظر گرفته است.

۳- بند ۷ مادۀ ۲ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲ در بیان اهداف و خطی مشی این قانون به صراحت مؤید مفهوم پیشگیری است: «وضع مقررات ملی ساختمان به منظور اطمینان از ایمنی، بهداشت، بهره دهی مناسب، آسایش و صرفۀ اقتصادی و اجرا و کنترل آن در جهت حمایت از مردم به عنوان بهره برداران از ساختمانها و فضاهای شهری و ابنیه و مستحدثات عمومی و حفظ و افزایش بهره وری منابع مواد و انرژی و سرمایه‌های ملی».

۴- مواد ۷ و ۹ قانون ایمنی زیستی جمهوری اسلامی ایران و اصل ۵۰ قانون اساسی به‌صورت تلویحی آن را پذیرفته‌اند (ایزانلو و اسدی، ۱۳۹۸، ص.۴۱۰).

۲. لزوم شناسایی

جبران خسارت ناشی از مسئولیت خارج از قرارداد امروزه یکی از معضلات زندگی اجتماعی است. بسیاری از اوقاتِ رسیدگیِ دادگاهها معطوف رسیدگی به دعاوی جبران این نوع از خسارات است. حقوق هرچند برای جبران خسارت و پیشگیری ابزارهایی را در اختیار دارد، این ابزارها هیچگاه کامل نبوده‌اند. همواره زیان دیده مدعی جبران نشدن کامل خسارات وارده است. در حالی که عامل ورود زیان از گرانی بار جبران می‌نالد. «دعاوی مسئولیت مدنی به طور بالقوه چندین سال به درازا می‌کشد. اکثر سیستم‌های حقوقی اروپا برای رسیدگی سریع به دعاوی مسئولیت مدنی ابزار و انگیزه‌ای در اختیار ندارند. بعضی مواقع ماهیت خود

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

دعوای مسئولیت مدنی باعث تأخیر در رسیدگی می‌شود. مثلاً در مواقعی که موضوع دعوا خسارت ناشی از مزد زیان دیده است، دعوا تا موقعی که زیان دیده به وضعیت ثابتی نرسد ادامه می‌یابد» (Van Boom, 2004, p.4) .

«ارعاب ناشی از لزوم جبران خسارت همواره کارساز نیست. مشکلاتی در این راه وجود دارد» (بادینی، همان: ص۷۷). مضافاً اینکه این ارعاب در اختیار عامل ورود زیان است. همهٔ این موارد نشانهٔ عدم مطلوبیت ارعاب در مقابله با خسارت است. حقوق بایستی راهی بهتر بیابد. این راه پیشگیری است. پیشگیری گزینه‌ای است که اگر درست نگریسته شود ابزاری مفید جهت تقلیل خسارات و آثار آنهاست. دکترین حقوقی این قاعده را شناسایی نکرده‌اند و علی‌رغم اینکه در باب مسئولیت مدنی آثار بی‌نظیری خلق شده، لکن هیچکدام از این آثار به مسئلهٔ پیش‌گیری از مسئولیت خارج از قرارداد نپرداخته است. این خلأ دکترین شاید ناشی از خلأ قانون گذاری است که هر دو در هم تأثیر متقابل دارند.[1] وجود قواعدی به منظور الزام اشخاص به رعایت مقرراتی که ناظر به حذف یا کاهش خسارت است، باعث می‌شود اشخاص در فرایند فعالیتهایی که مرتبط با محیط اطراف آنها است و نتایج این فعالیتها مستقیماً معطوف به آنها یا دیگران است، تأمل بیشتری نمایند و اگر بدانند آنها نیز به خاطر عدم رعایت تکالیف قانونی، علاوه بر اینکه ممکن است به لحاظ تقصیر ملزم به جبران خسارت شوند، در مواردی هم به خاطر عدم پیشگیری مسئولیت دارند در اجرای تکالیف خود دقّت می‌کنند.

در مواقعی که خسارت ناشی از بنا، معلول سازنده نباشد و مالک هم مطلع بر عیب نیست و مواظبت لازم را داشته خسارت را چگونه باید جبران کرد؟ مطابق با مادهٔ ۳۳۳ قانون مدنی زیان دیده حق مراجعه به مالک و سازنده را ندارد. ولی اگر سازنده مکلّف به رعایت ضوابطی جهت پیشگیری از خسارت باشد، رعایت آنها مانع خسارت می‌شود و عدم رعایت آنها باعث مسئولیّت. مطابق با قاعدهٔ پیشگیری در مواردی که اقدامات پیشگیرانه صورت نگرفته است می‌توان اشخاص را ملزم به آنها نمود (اشخاصی که ممکن است در صورت بروز خسارت مسئول نباشند). اگر کالایی تولید شده یا ساختمانی ساخته شده که امکان وقوع حادثه و

۱. پایان نامهٔ کارشناسی ارشد باعنوان «جایگاه اصل پیشگیری درحقوق مسئولیت مدنی» توسط آقای رضا سلامت در دانشگاه مازندران تدوین شده است، که مشمول موضوعات دیگری می باشد. لایحهٔ جدید قانون مجازات اسلامی در مادهٔ ۵۱۵ و دیگر مواد به شکل ضمنی پیشگیری را نفی کرده است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

ایراد خسارت در آن هست، می‌توان سازنده را ملزم به اِعمال مقررات پیشگیری برای مرحلهٔ بعد از ساخت نمود. در مواردی که به علّت وجود اشیاء ممنوعه در محل تصادف، خسارات ناشی از تصادف بیشتر از فرضی است که این اشیاء وجود نداشته باشد، اگر به مقررات حاضر استناد شود مصدوم فقط می‌تواند به مباشر (در اینجا رانندهٔ مقصر) مراجعه نماید و هم او تنها مسئول جبران تمامی خسارات زیان‌دیده است. راننده‌ای که صرفاً عامل صدمه‌ای است که از برخورد عابر با وسیلهٔ نقلیهٔ او ایجاد شده است و صدمات حاصل از برخورد با اشیاء ارتباطی با او ندارد. اگر مقررات پیشگیری حاکم باشد امکان مراجعه به خاطر تسبیب به شخصی که در گذاشتن اشیاء ممنوعه اقدامات پیشگیرانه را رعایت نکرده وجود دارد.

هدف پیشگیری از مسئولیت قهری

۱. پیش‌گیری ناظر بر مسئولیت شخص

پیش‌گیری از مسئولیت گاهی ناظر بر رفتار شخص است. در این مورد هدف از پیش‌گیری این است که اشخاص با انجام اقدامات یا ترک افعالی از ایراد خسارت به دیگری پیشگیری نمایند. مانند الزامات پیشگیرانه ای که در قانون کار برای کارفرمایان وضع شده است. عدم رعایت مقررات پیشگیرانه در این خصوص باعث ایراد خسارت به دیگران و در نهایت مسئولیت شخص است. در مقابل اگر اشخاص مقررات و الزامات پیشگیری از خسارت خارج از قرارداد را رعایت نمایند به واسطهٔ وارد نشدن خسارت‌مسئولیتی هم برای این اشخاص ایجاد نمی‌شود. هرچند نتیجهٔ این نوع از پیشگیری جلوگیری از ورود زیان و خسارت به دیگران است، ولی هدف آن پیشگیری از مسئولیت شخصی است که اقدامات پیشگیرانه را رعایت می‌کند.

۲. پیشگیری ناظر بر مسئولیت دیگران

این اقدامات پیشگیرانه باعث پیشگیری از ایراد خسارت توسط دیگرانی می‌شود که در معرض مسئولیت می‌باشند. به این معنی که شخصی که پیشگیری می‌کند در صورت وقوع خسارت مسئول جبران نیست، بلکه مسئول شخص دیگری است. نتیجهٔ پیشگیری این شخص و هدف از آن پیشگیری از مسئولیت شخص دیگر است. مانند طراحی محل مناسب برای

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مکان‌ها و ساختمان‌های مورد استفادهٔ عموم از قبیل پارک‌ها، مراکز خرید، جایگاه پمپ بنزین و ... به گونه‌ای که باعث ایراد خسارت کمتر برای استفاده کننده‌ها باشد. نصب و قراردادن مصالح در بنا به گونه‌ای که کمتر باعث سقوط شود. جلوگیری از نسب وسایل خطرناک در محل تردد مانند پُل عابری که در برخورد با آن عابرین مصدوم می‌شوند و یا اینکه باعث تشدید مصدومیت می‌شود. طراحی محیط شهری به گونه‌ای که ایمن‌تر باشد. مثال قانونی از پیشگیری ناظر به غیر بند ۷ مادهٔ ۲ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴/۱۲/۲۲ است که در بیان اهداف و خطی مشی این قانون مقرر می‌دارد: «وضع مقررات ملی ساختمان به منظور اطمینان از ایمنی، بهداشت، بهره دهی مناسب، آسایش و صرفهٔ اقتصادی و اجرا و کنترل آن در جهت حمایت از مردم به عنوان بهره برداران از ساختمانها و فضاهای شهری و ابنیه و مستحدثات عمومی و حفظ و افزایش بهره‌وری منابع مواد و انرژی و سرمایه‌های ملی». در این موارد پیشگیری به این خاطر ناظر به غیر است که مباشر اصلی و سازنده در زمان وقوع خسارت متصرف، مالک یا متصدی کالا یا مَحَلِّ موجبِ خسارت نیست و اقدامات پیشگیرانه او باعث می‌شود مالک یا کسی که در آینده کالا را تحویل می‌گیرد، به واسطهٔ ایمنی، کمتر در معرض مسئولیت باشد.

آثار شناسایی قاعده

۱. پیشگیری از وقوع خسارت

هدف اولیه از شناسایی این قاعده، پیشگیری از زیان و خسارت است. نتیجهٔ شناسایی قاعده پیشگیری این است که به حکم این قاعده اشخاص در رفتار اجتماعی خود ملزم می‌شوند نوعی رفتار نمایند که پیشگیری لازم را نسبت به ورود زیان و خسارت به دیگران داشته باشند. اعم از اینکه در مواردی که خودشان عمل منتهی به خسارت را انجام می‌دهند و یا محیط منجر به خسارت را تدارک می‌بینند ملزم هستند با رعایت قواعد پیشگیری از وقوع خسارت بپرهیزند، و یا اگر شیئی را تولید نموده و یا بنایی را می‌سازند که در آینده دیگران از آن بهره‌برداری می‌کنند ملزم هستند به نوعی عمل ساخت و تولید را انجام دهند که شیء و یا کالای ساخته شده منشأ خسارت نباشد. نتیجهٔ چنین حکمی پیشگیری از ورود زیان به

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

دیگران در آینده می‌باشد. در نتیجه شناسایی این حکم، هم زیان به شخصی وارد نمی‌شود و هم به واسطه وارد نشدن زیان استفاده کننده ملزم به جبران خسارت نیست.

۲. الزام به پیشگیری

نتیجهٔ دوم شناسایی قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت مدنی، الزم به پیشگیری است. در مواقعی که اشخاص ملزم به پیشگیری بوده و آن را انجام نداده‌اند با استناد به این قاعده می‌توان آنها را ملزم نمود که مقررات و قواعد پیشگیری را رعایت نمایند. پیشگیری از مسئولیت مدنی به واسطهٔ اهمیتی که بر جامعه و فعالیت اشخاص دارد، می‌تواند مشمول قواعد حقوق عمومی بوده و الزام به آن، هم از طرف نهادهای عمومی پذیرفته شود و هم از طرف اشخاص ذی‌نفع. در مواقعی که اشخاصی که بایستی پیشگیری نمایند از انجام اقدامات لازم استنکاف نمایند می‌توان آنها را ملزم به آن نمود.

نتیجه‌گیری

علی‌رغم اینکه پیشگیری از مسئولیت مدنی در حقوق ایران شناسایی نشده است از برخی مقررات و منابع فقهی این قاعده قابل استنتاج است و مبانی و منابع مفیدی وجود دارد که می‌توان با اتکای به آنها این قاعده را شناسایی نمود و مقررات درخور و مناسبی را در زمینه پیشگیری از مسئولیت مدنی وضع کرد. قوانین مدوّن موجود با اکتفای به مقررات موجود و با اتکای سنتی و غیر مفید به ارعاب نهفته در لزوم جبران خسارت از نهاد پیشگیری فاصله گرفته‌اند. این موضوع هرچند در جبران خسارات گذشته مفید است، وظیفهٔ اصلی دولت و اشخاص را که پیش‌گیری از زیان و خسارت است تبیین نمی‌کند. خلاء قانونی در مسئلهٔ پیشگیری و امکان فرار از مسئولیت در فرض ایجاد با ابزارهای نو (بیمه)، اعسار و موارد دیگری که منجر به جبران نشدن خسارت می‌شود(نبودن سیستم دادرسی مناسب، اطالهٔ دادرسی و ...) باعث کاهش اثر ارعابی جبران خسارت شده است. در برخی مواقع ضرر وارد می‌شود و شرکتهای بیمه پرداخت می‌کنند و در نتیجه با وجود اینکه عامل ورود زیان که باید خسارت را جبران نماید، متحمل زیانی نمی‌شود، ارعاب مورد نظر قانون گذار ایجاد نمی‌شود. در مواردی ممکن است خسارات جبران نشده باقی بمانند. خسارات معنوی همواره با پول قابل

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

جبران نیست. خسارات مالی همواره کامل جبران نمی‌شوند. از سوی دیگر در مسئله مسئولیت مدنی وارد کنندهٔ زیان از ورود زیان نفعی نبرده و تحمیل زیان بر او از باب تسبیب و یا مباشرت در ورود زیان است و نه مانند مسئولیت قراردادی انتفاع. در نتیجه جامعه بایستی در جهت حمایت از اشخاص قواعد مناسبی وضع نماید تا کمتر متحمل زیان شوند. اعم از اینکه در قالب پیشگیری از ورود خسارت و زیان به دیگران باشد (پیشگیری ناظر بر شخص) و یا پیشگیری از مسئولیت دیگران(پیشگیری ناظر بر غیر).

بر اساس نتایج این پژوهش بهترین ابزار برای حمایت از اشخاص در مسئولیت خارج از قرارداد، پیشگیری است. اگر این هدف محقق شود جامعه سالم‌تر است و افراد با ایمنی بیشتر به فعالیتهای خود روی می‌آورند. زندگی امنیت بیشتر دارد و حقوق اجتماعی مورد حمایت قرار می‌گیرند. در نتیجهٔ آن، مشکلات حقوقی کمتر شده و مراجعه به دادگاهها کاهش می‌یابد. افراد کمتر زیان می‌بینند و افراد کمتری مجبور به جبران خسارتی می‌شوند که نفعی برای آنها نداشته است. به خاطر این ضرورت و به علت اینکه از جهت مبانی فقهی امکان خلق چنین ماهیتی در حقوق کنونی هست، قانون گذار بایستی به نحوی مفید اقدام به وضع مقررات شایسته و درخور برای مسئلهٔ پیشگیری از مسئولیت مدنی نماید. منابعی که برای قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد در منابع حقوق ایران وجود دارند و در این پژوهش از این منابع قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت خارج از قرارداد استخراج شد عبارتند از: نظریه پیشگیری وضعی، نظریه خطر و تضمین حق، قواعد فقهی وجوب دفع منکر، حسبه، لاضرر و لزوم احترام مال مردم. آثار شناسایی قاعدهٔ پیشگیری از مسئولیت مدنی عبارتند از: پیشگیری از وقوع خسارت و الزام به پیشگیری.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

منابع و مآخذ

آخوندخراسانی، محمد کاظم بن حسین (۱۴۲۶ ه.ق). *کفایه الاصول، حاشیه بر رسائل، مطبوع در حامش رسائل، مبحث اصول عملیه، قاعده لاضرر*. قم: انتشارات مؤسسه آل البیت (ع) لاحیاء تراث.

احدی، سیف‌الله؛ لطفی، اسدالله و حیدری، مسلم (۱۳۹۶). پژوهشی در مضمون بودن مأخوذ بالسوم. *جستارهای فقهی و اصولی*، ۳(۳)، ۹۱-۱۰۸.

احمدی مقدم، مصطفی؛ اسماعیلی، مهدی و حاجی تبار، حسن (۱۳۹۸). مبانی پیشگیری از جرم در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. *تحقیقات حقوقی بین‌المللی*، ۱۲(۴۶)، ۲۸۵-۳۰۶.

امینی، عیسی؛ و محمدی‌نژاد، سمیرا (۱۳۹۱). نقش تقصیر در مسئولیت مدنی و مقایسهٔ آن با حقوق کامن لا. *تحقیقات حقوقی آزاد*، ۵(۱۸)، ۱-۲۲.

انصاری، شیخ مرتضی (۱۴۱۴ ه.ق). *رسائل فقهیه*. قم: انتشارات باقری، چاپ اول.

ایزانلو ، محسن و اسدی ، زهرا (۱۳۹۸)، مطالعه تطبیقی کارکرد های دوگانه اصل احتیاط در مسئولیت مدنی، ۱۰(۲)، ۴۲۸-۴۰۷

بابایی، محمدعلی و نجیبیان، علی (۱۳۹۰). چالش‌های پیشگیری وضعی از جرم. *مجله حقوقی دادگستری*، ۷۵(۷۵)، ۱۴۷-۱۷۲.

بادینی، حسن (۱۳۸۳). هدف مسئولیت مدنی. *مجلهٔ دانشکدهٔ حقوق و علوم سیاسی*، ۶۶(۰)، ۵۵-۱۱۳.

تقی زادهٔ انصاری، مصطفی (۱۳۸۷). *حقوق محیط زیست در ایران*. تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم.

جباری، منصور؛ و شعاریان، ابراهیم (۱۳۸۸). مسوولیت مدنی پلیس در نقض وظیفه مراقبت. *دانش انتظامی*، ۱۱(۳ (مسلسل ۴۴))، ۲۳۸-۲۷۰.

جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۶). *الفارق، دائره المعارف عمومی حقوق*. تهران، جلد اوّل، چاپ اول

جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۸). *وسیط در ترمینولوژی حقوق*. تهران: گنج دانش، چاپ اول.

حاجی‌ده‌آبادی، محمدعلی و اکرمی، روح‌الله (۱۳۹۶). کاربست قاعده دفع منکر در قلمرو خانواده با کاوشی در دلالت آیه وقایه. *دوفصلنامه علمی-پژوهشی قرآن، فقه و حقوق اسلامی*، ۷(۷)، ۹۹-۱۳۰.

الحر عاملی، محمد بن حسن (بی‌تا). *وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، با تصحیح عبدالرحیم الربانی شیرازی*. جلد سیزدهم، لبنان- بیروت، دارالاحیاء تراث الاسلامی.

حسینی‌سرشت، سید محمدصادق (۱۳۹۱). درآمدی بر شناخت مفاهیم اخلاق اجتماعی در قرآن؛ کاوشی در ضرورت شناخت حدود امر به معروف و نهی از منکر با تکیه بر آیه‌ی ۱۰۵ سوره‌ی مائده»، *فصلنامه علمی-ترویجی اخلاق*، ۲(۵)، ۱۸۹-۲۲۱.

حق‌پرست، ذوالفقار؛ پنجه پور، جواد و بهارلویی، سیامک (۱۳۹۹). جایگاه امور حسبی در هندسه اعتقادی فقه شیعه. *پژوهش‌های اعتقادی کلامی (علوم اسلامی)*، ۱۰(۳۸)، ۱۳۷-۱۵۸.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

حیاتی، علی‌عباس (۱۳۹۳). مفهوم «اصل احتیاط» و جایگاه آن در مسئولیت مدنی. *پژوهشنامه حقوق اسلامی*، ۱۵(۲ (پیاپی ۴۰))، ۱۸۵-۲۰۶.

خمینی، روح الله (۱۳۸۵). *رسائل*. قم: انتشارات طباطبایی.

دیلمی، احمد (۱۴۰۱). قاعده احتیاط و رویکرد احتیاط آمیز در مسئولیت مدنی. *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، ۹(۴)، ۱۵۱-۱۷۸

راغب‌اصفهانی، حسین (۱۳۸۷). *المفردات فی غریب القرآن*. ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء آثارالجعفریه، چاپ چهارم.

رضوی‌فرد، بهزاد؛ و معصومی، مسعود (۱۳۹۷). جایگاه پیشگیری غیر کیفری از تأمین مالی تروریسم در سیاست جنایی ایران. *فصلنامه پژوهش‌های اطلاعاتی و جنایی*، ۱۳(۴(مسلسل ۵۴)، ۹-۳۲.

سعیدی مطلق، محمدحسن؛ و براتی، ناصر (۱۴۰۰). تاثیر شاخص‌های کیفیت ادراک محیط سکونتی بر کنش متقابل اجتماعی پیوسته در محله باغ شاطر تهران. *فصلنامه مطالعات شهری*، ۱۰(۳۸)، ۶۳-۷۶.

شهابی خراسانی، میرزا محمود (۱۳۹۰). *قواعد فقه، تنقیح و مقدمه سید ابراهیم اشک شیرین*. تهران: دانشگاه تهران، موسسه انتشارات، چاپ پنجم.

صادقی، محمد؛ و عباس‌پور، سبحان (۱۴۰۰). مدیریت حسبه بر بحران ورشکستگی در حقوق اقتصادی اسلامی. *آموزه‌های فقه مدنی*، ۱۳(۲۳)، ۱۷۳-۲۰۲.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۱). *دورهٔ مقدماتی حقوق مدنی، وقایع حقوقی*. تهران: شرکت سهامی انتشار، چاپ پنجم.

کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۳). *الزامهای خارج از قرارداد: ضمان قهری، مسئولیت مدنی، غصب و استیفاء*. تهران: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران، چاپ سوم.

لزگی، محسن، صابری، حسین و جلالی، محسن (۱۴۰۰). بررسی مسئولیت اخلاقی و تکالیف دولت در قبال مسئولیت‌های خارج از اراده. *پژوهش‌های اخلاقی*، ۴(۸)، ۱۹۷-۲۲۲.

لطفی، اسدالله (۱۴۰۱). قاعدهٔ وجوب دفع ضرر محتمل و کاربرد آن در قانون آیین دادرسی مدنی. *فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضایی*، ۱۷(۵۹)، ۲۰۵-۲۳۴.

علی آبادی، عبدالصمد و اسفندیاری (اسلامی)، رضا (۱۳۹۴). واکاوی قاعده دفع افسد به فاسد از دیدگاه مذاهب فقهی. *پژوهشنامه مذاهب اسلامی*، ۲(۳)، ۹-۳۲.

محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۸). *قواعد فقه، بخش مدنی، مالکیت-مسئولیت*. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، چاپ نوزدهم.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مسجدسرایی، حمید (۱۳۹۱). *ترمینولوژی فقه، اصطلاح شناسی فقه امامیه*. تهران: انتشارات پیک کوثر، چاپ کوثر.

مظفری، خدیجه و میرشکاری، عباس (۱۳۹۶). مسئولیت مدنی ناشی از ورود زیان بدنی به متوفی. *فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی*، ۲(۴۷)۳۶۳-۳۷۸.

الموسوی الخویی، سید أبوالقاسم (۱۳۶۵). *مستند العروه الوثقی، کتاب الاجاره*. قم: منشورات مدرسه دار العلم، چاپ اول.

مولایی، آیت، و لطفی، حسن (۱۳۹۸). شکنندگی مرزها بین اصول احتیاط و پیشگیری. *حقوق بین‌المللی*، (۶۰)-، ۲۶۹-۲۹۰.

نجفی، حامد (۱۳۹۹). نقش تقصیر در مسئولیت مدنی. *پژوهشنامه حقوق اسلامی*، ۲۱(۲ (۵۲ پیاپی))، ۵۶۱-۵۸۶.

نراقی، المولی احمد (۱۴۰۸). *عوائد الایام*. قم: منشورات مکتبه بصیرتی، چاپ سوم

یثربی، سید علی محمد؛ و محمودی، جواد (۱۳۹۷). اثبات حکم با قاعدهٔ لاضرر. *مجله علمی پژوهش‌های فقهی*، ۱۴(۱)، ۱۰۵-۱۲۵.

References

Ahdai, S., Lotfi, A., & Heidary, M. (2017). A Study on the Guarantee of Security for Ma'khuz bissaum. Islamic Law. *Jurisprudence and Methodology*, 3(3), 91-108. (In Persian).

Ahmadi Moghadam, M., Ismaili, M., & Haji Tabar, H. (2019). Basics of crime prevention in the Constitution of the Islamic Republic of Iran. *International Legal Research*, 12(46), 285-306. (In Persian).

Akhund khurasani, M. K. (2005). *Kifayat al-Usul, a footnote to Rasa'il, printed in Hamish Rasa'il, a study of practical principles, a rule for harm*. Qom: publications of the Aal al-Bayt Foundation for the Revival of Heritage (In Arabic).

Al-Hurr Amili, M. H. (n.d). *Vesael Al-Shi'ite for learning Islamic matters*. Edited by Abdur Rahim al-Rabani Shirazi, Lebanon-Beirut: Darulahiya Tarath al-Islami, thirteenth volume. (In Persian).

Aliabadi, A., & Esfandiyari (Eslami), R. (2015). An Investigation into the Principle of Avoiding More Corruption by Means of Allowing Less Corrupt Behaviour from the Viewpoint of Islamic Jurisprudential schools. *Journal of Islamic Denominations*, 2(3), 9-32. (In Persian).

Al-Mousawi Al-Khoei, S. A. (1986). *Documentary of Al-Arwa Al-Waghqi, Kitab al-Ajarah*. Qom: Madrasah Dar Al-elm, first edition. (In Arabic).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Amini, I. & Mohammadinejad, S. (2012). The role of fault in civil liability and its comparison with common law. *International Legal Research*, 5(18), 1-22. (In Persian).

Ansari, S. M. (1993). *Resael al-faqih*. Qom: Bagheri Publications, first edition (In Arabic).

Babaei, M. A., & Najibian, A. (2011). Challenges for Situational Prevention from Crime. *The Judiciarys Law Journal*, 75(75), 147-172. (In Persian).

Badini, H. (2004). The purpose of civil liability. *Journal of Law and Political Science*, 66(0), 113-55. (In Persian).

Clarke, R. V. G. (1992). *Situational crime prevention: Successful case studies.* Harrow and Huston Publishers, Guilderland, New York.

Deylami, A. (2023). Principle of Precaution, and the Precautionary Approach in Civil Liability. *Comparative Studies on Islamic and Western Law*, 9(4), 151-178. (In Persian).

Finch, E. & Fafinski, S. (1996). *Tort Law*, Longman. UK, third edition.

Fordham, M. (1996). Breach of statutory duty-A diminishing tort. *Singapore Journal of Legal Studies*, 362-388.

Haghparast, Z., Panjepoor, J., & Baharloei, S. (2020). OmoureHasbieh in beliet geometiy of Shia jurisprudence. *Theological- Doctrianal Research (The Islamic Science Quarterly)*, 10(38), 137-158. (In Persian).

Haji dehabadi, M. A., & Akrami, R. (2017). Application of Wrongdoing Elimination Rule with an Exploration of the Implication of the Veghaya Verse. *Quran, Islamic Jurisprudence and Law*, 7(7), 99-130. (In Persian).

Harpowood, V. (2003). *Modern Tort Law*, London: Careudish pub, sixth edition.

Hayati, A. A. (2015). Concept of the "Precautionary Principle" And Its Place in Civil Responsibility. *Islamic Law Research Journal*, 15(2 (40)), 185-206. (In Persian).

Hosseini Saresht, S. M. S. (2012). Introduction to understanding the concepts of social ethics in the Qur'an; An exploration of the necessity of knowing the limits of what is good and forbidding what is bad, relying on verse 105 of Surah Ma'ida. *Ethical-Promotional Quarterly*, 2(5), 189-221. (In Persian).

Hylton, K. N. (2006). Duty in tort law: An economic approach. *Fordham L. Rev.*, 75, 1501.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Jabari, M., & Shoarian, E. (2009). Police Civil Liability of Violating Care Taking Responsibility. *Danesh-E-Entezami*, 11(3 (44)), 238-270. (In Persian).

Jafari Langroudi, M. J. (2007). *Al-Farq, General Encyclopaedia of Law*. Tehran. First volume, first edition. (In Persian).

Jafari Langroudi, M. J. (2009). *Mediator in Legal Terminology*. Tehran: Ganj Danesh, First volume. (In Persian).

Katouzian, N. (2002). *Introductory course of civil rights, legal events*. Tehran: Publishing Company, fifth edition. (In Persian).

Katouzian, N. (2004). *Obligations outside the contract: forced guarantee, civil liability, usurpation and forfeiture*. Tehran: Tehran University Press, third edition. (In Persian).

Khomeini, R. (2006). *Resaleh*, Qom: Tabatabai Publications. (In Persian).

Lezgi, M., Saberi, H., & Jalali, M. (2021). Study on the moral responsibility and duties of the government in relation to responsibilities outside the will. *Ethical researches*, 44(8), 197-222. (In Persian).

Lotfi, A. (2023). The Principle of the incumbency of Preventing Contingent Damage. *The Quarterly Journal of Judicial Law Views*, 17(59), 205-234. (In Persian).

Malik, Y. (2009). Tort Law-Negligence-Landlords' Duty of Care to Tenants in Tennessee. *Tenn. L. Rev.*, 77, 471. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=1905086 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1905086

Masjid Sarai, H. (2011). *Jurisprudence Terminology, Imamiyyah Jurisprudence Terminology*. Tehran: Paik Kousar Publications, first volume. (In Persian).

Mohaghegh Damad, S. M. (2009). *Jurisprudence rules, civil sector, ownership-responsibility*. Tehran: Islamic Sciences Publishing Center, nineteenth edition. (In Persian).

Moulaee, A., & lotfi, H. (2019). The Fragility of the Borders of Precautionary and Preventive Principles. *International Law Review*, - (60), 269-290. (In Persian).

Mozafari, K., & Mirshekari, A. (2017). Harm to Corpus of Deads. *Law Quarterly*, 47(2), 363-378.

Najafi, H. (2021). Role of Fault in Civil Liability. *Islamic Law Research Journal*, 21(2 (52)), 561-586. (In Persian).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Naraghi, A. A. (1987). *Avaed Al-Ayyam*. Qom: Manifesto of the School of Insight, third edition. (In Arabic).

Ragheb Isfahani, H. (2008). *Al-Mufardat fi Gharib al-Qur'an*. Translated by Gholamreza Khosravi Hosseini, Tehran: Al-Maktabeh al-Mortazawieh Lahiya Athar al-Jaafarieh, fourth edition. (In Persian).

Razavifard, B., & Masoumi, M. (2018). The place of non-criminal prevention of terrorism financing in Iran's criminal policy. *Intelligence and Criminal Research Quarterly*, 13(4(54)), 9-32. (In Persian).

Sadeqi, M., & Abbaspour, S. (2021). The Management of Hisbah (Accountability) in the Crisis of Bankruptcy in Islamic Economic Law. *Civil Jurisprudence Doctrines*, 13(23), 173-202. (In Persian).

Saeedi motlagh, M. H., & barati, N. (2021). The impact of quality indicators of residential environment perception on ongoing social interaction in Bagh-Shater neighborhood of Tehran. *Motaleate Shahri*, 10(38), 63-76. (In Persian).

Shahabi Khorasani, M. M. (2011). *The rules of jurisprudence, revision and introduction of Seyyed Ebrahim Ashke Shirin*. Tehran: University of Tehran Press, fifth edition. (In Persian).

Taghizadeh Ansari, M. (2008). *Environmental rights in Iran*. Tehran: SAMT publication, second edition. (In Persian).

Van Boom, W. H. (2005). Compensating and preventing damage: is there any future left for tort law?. Available at SSRN: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.942710

Waller, I., & Weiler, D. (1985). *Crime prevention through social development*. Ottawa: Canadian Council on Social Development.

Weinberg, J. K., & Levine, D. I. (1990). A primer on tort liability of primary prevention programs. *Prevention in Human Services*, 8(2), 65-88.

Yathrebi, S. A. M., & Mahmudi, J. (2018). Proving the Judgment by No-Harm Rule. *Religious Researches*, 14(1), 105-125. (In Persian).

Archive of SID.ir